

YAHYA KEMAL BEYATLI'NIN ŞİİRLERİNDEKİ ÖLÜM TEMASI ÜZERİNE BİR TAHLİL

Okt. Hakan DEĞİRMENCI*

ÖZET

Ölüm, yaşadığımız hayatın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Nitekim, her insan doğacak, yaşayacak ve ölecektir.

Her edebî eser yaşadıklarımıza dair türlü görüntüleri bizlere yansıtan bir dikiz aynası gibidir.

Eski çağlardan beri edebiyatımıza konu olan "ölüm" realitesi; bazen mistik yaklaşımlarla kabullenilmiş, bazen de felsefi bir problem olarak sorgulanmıştır. Bu çalışmamızda, son dönem edebiyatımızın büyük şairi Yahya Kemal'in şiirlerindeki ölüm teması üzerinde durduk. Diyebiliriz ki, Yahya Kemal ölüm karşısında bir "rind" edasıyla durmaktadır. O, ölümlü "âsûde bir bahar ülkesi" gibi görmekte ve "ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor" diyerek, büyük bir sükût içinde beklemeye koyulmaktadır.

GİRİŞ

"Ölüm" düşüncesi, XX. asır Türk edebiyatının büyük şairi Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirlerinde mühim bir yere sahiptir.

Yahya Kemal'in, "Kendi Gök Kubbemiz" adını taşıyan eserinde ölüm üzerine birçok şiir yer almaktadır. Eserin "Yol Düşüncesi" başlığını taşıyan bölümünde

*

DPU Gediz Meslek Yüksekokulu, Türk Dili Öğretmeni.

bilhassa rindlik, ufuk ve sonsuzluk düşüncesi etrafında ölüm temasını şekillendiren şiirler bulunmaktadır.

Yahya Kemal'i ölüm düşüncesine sevk eden sebeplerin başında hiç kuşkusuz, annesinin ölümü önemli rol oynamıştır. Nakiye Hanımın 1897'deki ani ölümü genç Yahya Kemal üzerinde âdeta bir çok tesiri yapmıştır. Daha on üç yaşındadır ve iki kardeşi ile birlikte ortada kalmıştır.¹ Şuurunu bu şartlar altında bulmaya çalışan şair, ileride ölümü sorgulayacak, değişik açılardan ele alacaktır.

"Mehlîka Sultan" adlı şiirde, ömür, sonu olmayan bir menzile benzetilmiş; menzil içinde bir noktadan ibaret olan insanoğlunun, ömür yolculuğunun bir yerinde öldüğü ve böylece menzile varamadığı anlatılmıştır. Bir seyahate benzetilen ömrün bitmesiyle gurbet erinin kendisini "hayal âlemi"nin içinde bulduğu belirtilmektedir. Bu anlayışa göre insanoğlu bir yolculuk yapmaktadır ve yolculuğun sonunda hayalle karışık bir yeni dünya vardır. Yahya Kemal'deki bu kabulleniş, onun Divan edebiyatının tesiri altında kaldığını göstermektedir. Nitekim, Gürzehrî'nin "Mantuk'ı Tayr"² adlı mesnevisinde de aynı serüven dikkat çekmektedir.

Bu emel gurbetinin yoktur ucu;
Dâima yollar uzar, kalb üzüdür,
Ömrü oktukça yürür her yolcu,
Varmadan menzile bir yerde ölür.

Su çekilmiş gibi, rü'yâ oldu!
Erdiler yolculuğun son demine;
Bir hayâl âlemi peyda oldu.
Göçtâler hep o hayâl âlemine.

Yahya Kemal'de ölüm, korkudan arındırılmıştır. "Sessiz Gemi" isimli aşâğıdaki şiire göre, ölüm, sadece geride kalanlar için geçici bir elemden ibarettir:

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.

Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.

¹ Orhan OKAY, *Büyük Türk Klasikleri, "Yirminci Asırda Türk Edebiyatı", C.9, İstanbul, 1992, s. 195.*

² Esir, İran şairi Şeyh Ferid üd-Din Attâr'ın aynı adlı eserinin Türkçe'ye çevrilmiş hali olmasına rağmen; Gülzehrî, esere birçok manzum hikâyeler ekleyerek ve tertibini değiştirerek daha değişik tarzda yazılmıştır.

Fâilâtün - fâilâtün - fâilün vezniyle ve 8184 beyitle yazılmış olan eserde Mesnevi, Kâbus-nâme, Kelile ve Dimne ve Esrar-nâme'den alıntılar yapılmıştır. "Şeyh-i san'ân" ve "Bâğ ile Yemliha" hikâyelerinin anlatıldığı eserin ana hatlarını, İslâmîyetteki \ ahdet-i vücûd inancı oluşturur. Buna göre, Tanrı tektir ve kâinatı bütün mahlukât O'ndan gelmiştir yine O'na dönecektir.

Bkz. Ağâh Sırrı LEVEND, *Gülzehrî, Mantuk'ı Tayr*, İstanbul, 1957

Ağâh Sırrı LEVEND, *Türk Edebiyatı Tarihi, C. 1, Ankara, 1973*

Müggîn CUMBUR, *Gülzehrî'nin Mantuk'ı Tayr'ı*, DTCF tezî, Ankara, 1952

Necde PEKOLCAY, *İslâmî Türk Edebiyatı Tarihi, "Gülzehrî" Mad.*, Cagaloğlu Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 131-140.

Fahir İZ-Günay KUT, *Büyük Türk Klasikleri, "Gülzehrî" Mad.*, C. 1, Ötüken Söğüt Yayınevi, İstanbul, 1985, s.273-276.

Rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli.
Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli.

Bîçâre gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayâtın ne de son matemidir bu.

Dünyâda sevilmiş ve seven raffle bekler;
Bilmez ki giden sevgililer dönmiyecekler.

Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden,
Bir çok seneler geçti; dönen yok seferinden.

beyitlerinden de anlaşılacağı üzere ölüm sessiz bir eylemdir. Rıhtımdan hareket eden gemi, uçsuz-bucaksız bir sonsuzluk ülkesine doğru yol almaktadır. Diyebiliriz ki, Sessiz Gemi'den önce hiçbir şiir, ölümü bu kadar munis ve rahat anlatamamıştır. Sessiz Gemi'yi sadece bu yönüyle bile, edebiyat tarihimizde "anıt eser" olarak kabul etmek gerekmektedir. Şiirde, dikkatleri çeken bir nokta da, "ölüm" kelimesinin hiç kullanılmamış, bunun yerine sembollerden yararlanılmış olmasıdır.

Aynı hissiyat "O Taraf" şiirinde de terennüm edilmektedir:

Gördüm ölüm diyarını rü'yada bir gece
Sessizlik ortasında gezindim kederlice.

Şair, hayat duvanının öbür tarafını bir rü'ya olarak tahayyül etmekte ve burada başlayacak âlemi merak etmektedir. Nitekim, aynı şiirin son mısraı olan:

Rü'ya bu. Yoksa başka bir âlem midir ölüm ?

ifadesiyle bunu dile getirmektedir. Şair, istifham sanatını kullanarak gündeme getirdiği ölüm âlemi hakkındaki hayallerini "Deniz Türküsü" şiirine de taşımaktadır.

Dolu rüzgârla çıkıp ufka giden yelkenli
Gidişin seçtiğin akşam saatinden belli.

Ömrünün geçtiği sahilten uzaklaştıkça
Ve hayâlinde doğan âleme yaklaştıkça,
Dalga kıvrımları ardında büyür tenhalık,
Başka bir çerçevedir, git gide dünya artık.
Daldığın mihveri, gittikçe sarar başka ziya;
Mavidir her taraf, üstün gece, altın derya...

Bu mısralarda bir hayal gemisi teyî edilmektedir. Yıldızların şarkısını dinleyerek, çetin yokluğun tesadüfleri içinde ebediyete kadar hür maviliğin hudutlarını yoklayan bir gemi vardır. Geminin kaburgasını ömrün büyük dalgaları, direklerini ise sonsuzluğun kasırgası sürüklemektedir.

Yol Düşüncesi'nde şair,

Bu defa farkına vardım ki ihtiyarlamışım.
Hayatı bir camın ardında gösteren tılsım
Bozulmuş anlıyorum, çıktığım seyahatte.

mısralarıyla yaşlılığın verdiği bezginliği anlatmıştır. Aynı bezginlik hali "Düşünce" adlı şiirde:

Hülyası kalmayınca hayatın ne zevki var.?
Bitsin, hayırlısıyla, bu beyhude sonbahar !

mısralarıyla daha keskin ve daha tesirli bir şekilde dile getirilmiştir.⁴

"Sonbahar" şiirinde yer alan :

Teğrinlerin bu hüznü geçer tâ iliklere.
Anlar ki yolcu, yol görünür serviliklere.

mısraları, "dış âlem" den insan ruhunun derinliklerine dalga dalga inen ölüm senfonisini terennüm eden bir nağme gibidir.

Yahya Kemal'in şiirlerinde geçip giden zaman, acımasızlığı yönüyle şikâyet konusu olmuştur. "Duyuş ve Düşünüş" şiirinde yer alan:

Hiç durmadan, hayat öğütür devreden bu çark.
Ölmek sırayıdır, sıralanmakta varsa fark !

beytinden de anlaşılacağı üzere zaman, hayatı öğretmekle vazifelendirilmiş bir çark benzetilmektedir. Zamanın ilerlemesi:

Sevdiklerim göçüp gidiyorlar birer birer,
Ay geçmiyor ki almyayım gamlı bir haber.

Kalbim zaman zaman bu haberlerle burkulu;
Zihnim düşünceden dağımk, gözlerim dolu.

beyitleriyle ifade edildiği gibi şairi, derinden sarsmakta, Onun âdeta iflahını kesmektedir. Zira, çarların her devrinde sevilenler birer birer ve sırası geldikçe ölmektedir.

Buna karşılık "Gurbet" şiirinde, zaman geçmek bilmeyen sinsi bir ezaya benzetilmektedir:

Ömrün derinliğinde süren kaygı günleri !
Yıllarca, fakr içinde hayatın hüznüleri

Bir çöl çoraklığında hayâlin susuzluğu;
Hem uyku ihtiyaçları, hem uykusuzluğu.

⁴ Mehmet ÇINARLI, Halkımız ve Sanatımız, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1964, s. 33.

En sinsi bir ezâ gibidir geçmeyen zaman
Bin türü başka çevri de vardır ki bî-aman

Görülmektedir ki, bir önceki şiirinde zamanın hızından şikâyet eden şair, burada zamanın miskinliğinden yakınmaktadır. Buradaki iki farklı yaklaşım, tutarsızlıkta; tutarsızlık ise, ancak şairin içine düştüğü ölüm endişesinin doğurduğu şaşkınlıkla açıklanabilir.

Kendi Gök Kubbemiz'i iyi etüt etmiş dikkatli bir gözün, ahiret yurdunda zaman kavramının durnmuş bir saat gibi kaldığını ve dolayısıyla işlemediğini tespit edecektir. Bu teşhisimizin en müşahhas delili 'O Taraf şiirinde yer alan aşağıdaki beyittir:

Durnmuş saat gibiydi durup geçmiyen zaman .
Donmuş sükût içinde güneş görmiyen cihan.

Divân edebiyatı şairlerinden Bakî ve Şeyh Galip'in etkisini hissettiren "Eylül Sonu" şiiri ise, "bahar-sonbahar" tezadını göstermesi bakımından enteresandır:

Günler kısıldı. Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharı.

Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısılmasa...

İçtik bu nâdir içkiyi yıllarca kanmadık...
Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor, yazık !

Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor,
Lâkin vatandan ayrılışın ızdırâbı zor.

Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sahile,
Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.

Şiirin ilk beyti, ihtiyarların psikolojik tavrını ve artık, bir daha ele geçmesine imkân olmayan gençlik dönemine duyulan hasreti ortaya koyması itibarıyla Bakî'nin:

Nâm u nişane kalmadı fasl-ı bahardan
Düştü çemende berk-i draht i'tibardan

beytiyle aynı muhtevayı içerir.⁴

Söz konusu beyitte, Kanlıcalı ihtiyarlar bir sonbahar akşamı ışığında geçmiş günleri yâd ederek ve kendilerini alıp götürülecek acı rüzgân beklemeye koyularak zahayyüle dalarlar.

⁴ Beyti, "İlkbahar mevsiminden bir iz, bir belirti kalmadı. Çimenlikte, ağaçların yaprakları itibardan düştüler" şeklinde Türkiye Türkçesi'ne çevirebiliriz.

⁵ Önder, GOÇGÜN, "Yahya Kemal ve Eylül Sonu", Türk Edebiyatı Araştırmaları, C. 2, S.U. Yayınları, Konya, 1991, s. 558.

Şiirin dördüncü beytinden hareketle denilebilir ki, Yahya Kemal için ölüm, sadece vatandan ayırdığı için sevimsizdir ve hüznün vericidir. Bu derece karmaşık duygular içinde, şair "Geçiş" şiirinde :

Rahatça dal, ölüm sonu gelmez bir uykudur
diyerek, kendisini - ve bizleri - teselli etmeye çalışmaktadır.

Eylül Sonu, Yahya Kemal'in kaleminde, ömrümüzün büyük duruşlarından biri olarak ebedileşmiştir.⁷

* Rindlerin Akşamı" şiirinde şair;

Dönülmez akşamın ufkundayız. Vakit çok geç mısırayla ölüm hakkında bizlere ilk haberi verir gibidir.

Dönülmez akşamın ufkundayız. Vakit çok geç;
Bu son fasıldır ey ömrüm nasıl geçersen geç !

Cihâna bir daha gelmek hayâl edilse bile,
Avunmak istemeyiz öyle bir teselliyle.

Geniş kanatları boşlukta simsiyah açılan
Ve arkasında güneş doğmayan büyük kapıdan

Geçince başlıyacak bitmeyen sükûtnlu gece.
Guruba karşı bu son bahçelerde, keyfince,

Ya şevk içinde harâb ol, ya aşk içinde gönül !
Ya kile açmalıdır göğsümüzde yâhud gül.

"Bir tel kopar, ahenk ebediyyen kesilir."⁸ diyen şair yukarıdaki şiirinde, tam bir "rind" edasıyla, ölümü huzur içinde beklemeye koyulmuş bir insanın ruh halini sergilemektedir. Yahya Kemal'in şiirlerinde görülen rindâne söyleyiş "Rindlerin Ölümü" şiirinde de devam etmektedir. Şair, pek çok şiirinde Doğulu olan rindi yüceltir. Ölümü "âsûde bahar ülkesi" gibi gören bu rind tavırda İran mitolojik hükümdarı ve şarabın bulucusu Cemşid'in hayat felsefesi yatar.⁹

Aşağıda son kıt'ası verilmiş olan şiirde, eski edebiyat geleneğinin vazgeçilmez unsurlarından olan gül ve bülbül mazmunlarından istifade edilmiştir:

Ölüm âsûde bahar ülkesidir bir rinde;
Gönlü her yerde buhurdan gibi tüter.

Ve serin serviler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar; her gece bir bülbül öter.

TANPİNAR. "Yahya Kemal, Şiirleri ve İstanbul", s. 344.

⁸ TANPİNAR. "Yahya Kemal için", s.345.

⁹ Muştala ÜSTÜNOVA, Türk Dili Dergisi. "Yahya Kemal ve Tasavvuf. S. 533. Ankara. 19%. s. 129

Şiirde, dünyada işini görmüş, ruhu sükûnete ulaşmış insan rahatlığı vardır. "

Yahya Kemal Beyatlı, sağlığında iken N. Halil Onan'dan, kendisi için sade bir mezar yapılmasını ve taşın üzerine şiirin son kıtasının yazılmasını istemiştir. Nitekim, Yahya Kemal Caddesi Sahil Mezarlığı'nda bulunan şairin kabrinde, son kıta yazılı bir vaziyette bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- BEYATLI, Yahya Kemal., *Kendi Gök Kubbemiz*, MEB.Yayımları, İstanbul, 1994.
- ÇINARLI, Mehmet., *Halkımız ve Sanatımız*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1964.
- CUMBUR, Müjgân., *Gülşehri'nin Mantuku't-Tayr'ı*, DTCF Tezi, Ankara, 1952.
- GÖÇGÜN, Önder., *Türk Edebiyatı Araştırmaları*, C. 2, S.Ü. Yayınları, Konya, 1991.
- KAPLAN, Mehmet., *Şiir Tahlilleri I*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1987.
- KUÇUK, Sabahattin., *Bâkî'nin Dîvanı Üzerinde Bir İnceleme (Edisyon Kritikli Metin)*, Fırat Ün., Ed. Fak.(Doktora Tezi), 2c. Malatya, 1982.
- OKAY, Orhan., *Büyük Türk Klasikleri*, "Yirminci Asırda Türk Edebiyatı", C.9, İstanbul, 1992.
- TANPINAR, A. Hamdi., *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1985.
- ÜSTÜNOVA, Mustafa., *Türk Dili Dergisi*, "Yahya Kemal ve Tasavvuf", S. 533, Ankara, 1996.